

પ્રવચન નં. ૨૩૭ ગાથા-૧૫૭થી ૧૬૦ રવિવાર, જેઠ સુદ ૨, તા. ૨૭-૦૫-૧૯૭૯

‘સમયસાર’ ૧૫૬ ગાથા પૂરી થઈ. ૧૫૭ (ગાથા). એનું મથાળું.

‘હવે પ્રથમ, કર્મ...’ જે શુભ-અશુભ ભાવ, મિથ્યાત્વ ભાવ એ ‘મોક્ષના કારણનું...’ ઢાંકનારું છે. શુભ-અશુભ ભાવ એ મારો છે એવો મિથ્યાત્વ ભાવ અને સ્વરૂપનું અજ્ઞાન અને અચારિત્ર, એ સ્વરૂપને ઢાંકનારું છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવું જે સ્વરૂપ, એને નહિ પ્રગટ કરવા દેતા, ઢાંકનારું (છે). એ કહે છે. ગાથા.

વત્થસ્સ સેદભાવો જહ ણાસેદિ મલમેલણાસત્તો ।

મિચ્છત્તમલોચ્છણ્ણં તહ સમ્મત્તં યુ ણાદવ્વં ।।૧૫૭।।

વત્થસ્સ સેદભાવો જહ ણાસેદિ મલમેલણાસત્તો ।

અણ્ણાણમલોચ્છણ્ણં તહ ણાણં હોદિ ણાદવ્વં ।।૧૫૮।।

વત્થસ્સ સેદભાવો જહ ણાસેદિ મલમેલણાસત્તો ।

કસાયમલોચ્છણ્ણં તહ ચારિત્તં પિ ણાદવ્વં ।।૧૫૯।।

હરિગીત.

મળમિલનલેપથી નાશ પામે શ્વેતપણ્ણુ જ્યમ વસ્ત્રનું,

મિથ્યાત્વમળના લેપથી સમ્યક્ત્વ એ રીત જાણવું. ૧૫૭.

મળમિલનલેપથી નાશ પામે શ્વેતપણ્ણુ જ્યમ્ વસ્ત્રનું,

અજ્ઞાનમળના લેપથી વળી જ્ઞાન એ રીત જાણવું. ૧૫૮.

મળમિલનલેપથી નાશ પામે શ્વેતપણ્ણુ જ્યમ વસ્ત્રનું,

ચારિત્ર પામે નાશ લિપ્ત કષાયમળથી જાણવું. ૧૫૯.

ટીકા :- ‘જ્ઞાનનું સમ્યક્ત્વ...’ આ..હા...! ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રભુ ! એનું સમ્યક્. એનું જ્ઞાન થઈને તેની સ્વસંવેદનમાં પ્રતીતિ થવી, એવું જે જ્ઞાનનું સમકિત. જ્ઞાનનું સમકિત એટલે આત્માનું સમકિત ‘કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...’ સમકિત જે આત્માનું સમકિત એ મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે. આહા..હા...!

એ ‘પરભાવસ્વરૂપ જે મિથ્યાત્વ નામનો કર્મરૂપી મેલ...’ મિથ્યાત્વ મેલ છે. વિપરીત માન્યતા એ જ મૂળ તો મેલ છે. એ મિથ્યાત્વ નામનું કર્મ એટલે વિપરીત ભાવ એ મેલ (છે), ‘તેના વડે વ્યાપ્ત થવાથી,...’ ઊંધી માન્યતાના ભાવથી સમકિતનું ઢંકાઈ જવું. આ..હા...!

વ્યાપ્ત, 'મેલ તેના વડે વ્યાપ્ત...' (થવાથી) 'તિરોભૂત થાય છે...' એટલે કે સમ્યગ્દર્શનને ઢાંકી દે છે. સમ્યગ્દર્શન થવા દેતું નથી. આ..હા...!

'જેમ પરભાવસ્વરૂપ મેલથી વ્યાપ્ત થયેલો શ્વેત વસ્ત્રના સ્વભાવભૂત શ્વેતસ્વભાવ તિરોભૂત થાય છે તેમ.' પરભાવસ્વરૂપ મેલથી વસ્ત્રનું સફેદપણું, તે ઢંકાઈ જાય છે. આહા..હા...! તેમ આત્માનું સમ્યગ્દર્શન મિથ્યાત્વના ભાવથી ઢંકાઈ જાય છે. આહા..હા...! આચ્છાદન થઈ જાય છે. કર્મ તો નિમિત્તથી છે. ખરેખર તો એ ભાવ - મિથ્યાત્વ ભાવ, શ્વેત વસ્ત્રને જેમ શ્વેતપણું મેલથી ઢંકાઈ જાય, એમ ભગવાનઆત્માનું સમકિત તે મિથ્યાત્વ ભાવથી ઢંકાઈ જાય છે, એટલે થતું નથી. આહા..હા...!

'તેમ,...' હવે બીજું. પેલું જેમ પરભાવસ્વરૂપ મેલથી વ્યાપ્ત થયેલો શ્વેત વસ્ત્રનો સ્વભાવભૂત શ્વેતસ્વભાવ તિરોભૂત થાય છે તેમ. તેમ આત્માનું સમકિત મિથ્યાત્વની વિપરીત માન્યતાના મેલથી ઢંકાઈ જાય છે, આચ્છાદન થઈ જાય છે. આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- મેલ આવે છે ક્યાંથી ?

ઉત્તર :- મેલ પોતે કરે છે. આવે ક્યાંથી ? પોતે મિથ્યાત્વ મેલ કરે છે (તો) મેલથી ઢંકાઈ જાય છે એમ કહે છે. સમકિત જે કરવું જોઈએ (તે) ન કરતાં, વિપરીત મિથ્યાત્વના મેલથી એ સમકિત આચ્છાદન થઈ જાય છે એટલે કે ઉત્પન્ન થતું નથી. પછી બંધનું કારણ લેશે અને પછી લેશે એ મોક્ષના કારણ(રૂપ) સમ્યક્ ભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ (છે). એ પછી ત્રણ ગાથામાં લેશે.

અહીંયાં તો ત્રણ પ્રકાર (લે છે). પહેલો એ કે, શ્વેતને જેમ મેલ ઢાંકી દે છે એમ ભગવાનઆત્માના સમકિતને મિથ્યાત્વ ભાવ ઢાંકી દે છે. ત્રીજામાં એમ આવશે.. બીજામાં બંધસ્વરૂપ આવશે (અને) ત્રીજામાં એમ આવશે કે, જે સમકિત કારણ છે તેનાથી ઈ વિરુદ્ધ ભાવ છે. મિથ્યાત્વ છે તે વિરુદ્ધ ભાવ છે. અહીં કહે છે કે, મિથ્યાત્વ છે તેનાથી સમકિત ઢંકાઈ જાય છે, આચ્છાદન થઈ જાય છે. વસ્ત્રનું શ્વેતપણું મેલથી (ઢંકાઈ જાય છે). (એમાં કોઈ પૂછે કે) મેલ આવ્યો ક્યાંથી ? કે, મેલ છે. વસ્ત્રમાં મેલ છે એ મેલથી સફેદાઈ ઢંકાઈ જાય છે. એમ ભગવાનઆત્માનું સમ્યગ્દર્શન છે નહિ, પણ એ મિથ્યાત્વને લઈને ઢંકાઈ જાય છે એટલે થાતું નથી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- શક્તિમાં છે.

ઉત્તર :- અહીં એમ નથી. શક્તિ તો ત્રિકાળ છે. અહીં તો સમકિત જે પ્રગટ થવું, સમ્યગ્દર્શન જે પ્રગટ થવું તેને મિથ્યાત્વરૂપી ભાવ ઢાંકી દે છે એટલે થવા દેતું નથી. પર્યાયની વાત છે. શક્તિમાં છે ઈ અત્યારે (નહિ). શક્તિમાં તો ત્રિકાળ છે. આ..હા...! અહીં જ્ઞાનનું સમકિત કીધું ને ! જ્ઞાનનું સમકિત એટલે ત્રિકાળની શ્રદ્ધા એ નહિ. જ્ઞાનનું સમકિત એટલે આત્મસ્વભાવ, તેની જે સમ્યક્ પ્રતીતિ (થવી) તે. તેને મિથ્યાત્વરૂપી મેલ ઢાંકી દે છે.

આહા..હા...! આ મૂળ પહેલી ચીજ છે.

અધિકાર તો પુણ્ય-પાપનો છે ને ! આહા..હા...! પુણ્ય-પાપનો ભાવ મારો છે એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ, એ જ્ઞાનનું સમકિત - આત્માનું સમકિત, તેને તે ઢાંકી દે છે. આહા..હા...! (એટલે કે) થવા દેતું નથી. આ..હા...! પછી ત્રીજા બોલમાં આવશે કે, સમકિતરૂપી કારણનો મિથ્યાત્વ (છે) તે વિરુદ્ધ ભાવ છે. મોક્ષના કારણનો એ વિરુદ્ધ ભાવ છે. અહીં કહે છે કે, મોક્ષનું કારણ સમ્યગ્દર્શન, જે આત્માનું સમ્યક્જ્ઞાન, તેને મિથ્યાત્વ ઢાંકી દે છે, તિરોધાયી કરી નાખે છે. આહા..હા...!

બીજું, ‘જ્ઞાનનું જ્ઞાન...’ છે ? આત્મા જે જ્ઞાનસ્વરૂપ છે... ‘જ્ઞાનનું જ્ઞાન...’ એટલે ? આત્માનું જ્ઞાન. આત્મા જે વસ્તુ ત્રિકાળ છે તેનું પર્યાયમાં જ્ઞાન (થવું). ‘કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...’ જોયું ? આ તો કારણરૂપ સ્વભાવ પર્યાયની વાત છે ને ! આહા..હા...! ‘જ્ઞાનનું જ્ઞાન...’ ત્રિકાળ વસ્તુ ભગવાન ચૈતન્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ, તેનું પર્યાયમાં જ્ઞાન (થવું) એ ‘મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...’ જ્ઞાનનું જ્ઞાન મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે, જ્ઞાનનું સમકિત મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે. એ પહેલું આવી ગયું. આ..હા...! પર્યાયની વાત છે. દ્રવ્યને તો ક્યાં ઢંકાવું છે ? એ તો ત્રિકાળી નિરાવરણ (છે). આ..હા...! વસ્તુ છે એ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ અખંડ શુદ્ધ જ્ઞાનઘન અખંડ (છે). એનો તિરોભાવે નથી ને આવિર્ભાવે નથી. આહા..હા...! એ તો જણાય ત્યારે આવિર્ભાવ થયો એમ કહેવામાં આવે. એ તો છે ઈ છે. જણાતો નથી તેને તિરોભાવ થઈ ગયો એમ કહેવામાં આવે. દ્રવ્ય (તિરોભાવ થઈ ગયું એમ કહેવામાં આવે પણ) અહીં પર્યાયની વાત છે. અગિયારમી ગાથામાં છે ને ! આવિર્ભાવ ને તિરોભાવ. એ જ્ઞાયકની વાત છે. આ..હા...!

ત્રિકાળી ચૈતન્ય ભગવાન ! જ્ઞાનમૂર્તિ ! એ જેને જાણવામાં આવતો નથી તેને તે તિરોભૂત થઈ ગયો, તિરોભાવ થઈ ગયો. એ તો છે ઈ છે, પણ જેને જાણવામાં આવતો નથી એને તિરોભાવ જ છે અને જેને જાણવામાં આવે છે તેને તે જ્ઞાયકભાવ આવિર્ભાવ (છે). જ્ઞાયકભાવ તો આવિર્ભાવ, તિરોભાવ વિનાનો ત્રિકાળ છે, પણ પર્યાયમાં જ્યારે આત્મા ન જણાણો અને વિરોધ થયો ત્યારે તે જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત છે. આહા..હા...! અને જ્યારે જણાણો (કે), છે ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ નિર્મળ શુદ્ધ ચૈતન્ય, એમ જણાણો ત્યારે તે જ્ઞાયકભાવ આવિર્ભાવ થયો. પર્યાયની અપેક્ષાએ આવિર્ભાવ અને તિરોભાવ (કહ્યું છે). ત્યાં પાઠ તો એવો છે કે, જ્ઞાયકભાવ તિરોભાવ, આવિર્ભાવ (થયો). જ્ઞાયકભાવ તિરોભાવ, આવિર્ભાવ (થતો નથી). વસ્તુ (છે) એ તો ત્રિકાળી એકરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છે. પણ તેના ખ્યાલમાં ન આવ્યું તેથી તે જ્ઞાયક એને તિરોભૂત થઈ ગયો અને ખ્યાલમાં આવ્યો ત્યારે તેને તે જ્ઞાનભાવ - જ્ઞાયકભાવ આવિર્ભાવ થઈ ગયો, પ્રગટ થઈ ગયો. એ તો છે ઈ છે, પણ પર્યાયમાં જાણવામાં આવ્યો ત્યારે પ્રગટ થયો એમ (કહેવામાં આવે છે). આહા..હા...! હવે

આવી બધી વાતું(નો) નિર્ણય કરવો. (આવું) ક્યાંય (નથી), બાપુ !

જગતના ઝગડા, જગતના તોફાનો... આહા..હા...! તોફાન તો તેં અંદરમાં ઊભું કર્યું છે, કહે છે. જે આત્માનું સમકિત છે, જે મોક્ષનું કારણ છે એને તેં મિથ્યાત્વભાવે ઢાંકી દીધું. આહા..હા...! તેં ઝગડો ઊભો કર્યો છે.

જ્ઞાનનું જ્ઞાન છે, પર્યાયમાં હો ! એ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય, એનું જ્ઞાન છે તે જ જ્ઞાન મોક્ષના કારણ(રૂપ) સ્વભાવ છે. આહા..હા...! 'તે, પરભાવસ્વરૂપ અજ્ઞાન...' સ્વરૂપનું અજ્ઞાન એવો જે ભાવ. 'અજ્ઞાન નામના કર્મમળ વડે...' અજ્ઞાન નામ અજ્ઞાનના ભાવ વડે 'વ્યાપ્ત થવાથી તિરોભૂત થાય છે...' આ..હા...! (અર્થાત્) એને જ્ઞાન થતું નથી. જ્ઞાન ઢંકાઈ જાય છે. આહા..હા...!

એ તો 'કર્તા-કર્મ (અધિકાર)'(ની) ૬૯-૭૦ (ગાથામાં) આવ્યું ને ! ભાઈ ! એમ કે, અવસ્થા (છે) તેને પ્રગટ થવા દેતું નથી. અવસ્થા જાણે કે (પ્રગટ) હોય નહિ. 'કર્તા-કર્મ'(ની) ૬૯-૭૦ (ગાથા). જ્ઞાયકની અવસ્થા, એને ઉત્પન્ન થવા દેતું નથી. એટલે કે અવસ્થા જાણે થઈ હોય. એને ઢાંકી દીધી છે. ૬૯-૭૦માં આવે છે. ઢાંક્યું છે એનો અર્થ કે એને પ્રગટ કર્યું નથી. તેથી તે પર્યાય ઢંકાઈ ગઈ છે તેથી તે દ્રવ્ય એને દષ્ટિમાં ઢંકાઈ ગયું છે. આહા..હા...! આવું છે.

'પરભાવસ્વરૂપ અજ્ઞાન નામના કર્મમળ...' વિકારભાવ 'એ વડે વ્યાપ્ત થવાથી તિરોભૂત થાય છે - જેમ પરભાવસ્વરૂપ મેલથી વ્યાપ્ત થયેલો...' શ્વેતપણું તો એનો સ્વભાવ છે અને મેલ છે એ તો પરભાવ છે. એ 'પરભાવસ્વરૂપ મેલથી વ્યાપ્ત થયેલો શ્વેત વસ્ત્રના સ્વભાવભૂત શ્વેતસ્વભાવ તિરોભૂત થાય છે...' આહા..હા...! 'તેમ,...' તે જ્ઞાન. જ્ઞાનનું જ્ઞાન અજ્ઞાન વડે તિરોભૂત થાય છે. બસ ! બે બોલ થયા - દર્શન અને જ્ઞાન.

(હવે કહે છે), ચારિત્ર 'જ્ઞાનનું ચારિત્ર...' આહા..હા...! સ્વરૂપ જે ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયકભાવ, તેનું ચારિત્ર. એટલે તેમાં જ રમણતા. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા ! એ તો કાલે તો આવ્યું હતું ને ! વીતરાગભાવરૂપ ચારિત્ર શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધર્મ. આહા..હા...! વીતરાગ, પરમવીતરાગ ચારિત્રસ્વરૂપ.. આહા..હા...! શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ જે ધર્મ.. આ..હા...! તે આ ચારિત્ર. તે (આ) અચારિત્રના પરિણામથી ઢંકાઈ જાય છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

'જ્ઞાનનું ચારિત્ર...' એટલે કે આત્માનું ચારિત્ર. એટલે કે આત્માનું પરમ વીતરાગચારિત્ર રૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધર્મ. આ..હા...! તે 'મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...' જે આત્માનું ચારિત્ર (છે) એ તો મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે. આહા..હા...!

'તે, પરભાવસ્વરૂપ કષાય,...' દેખો ! આ..હા...! કષાય મેલ. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ-દ્વેષ. એ ચાર ક્રોધ, માન (આદિ) રાગ-દ્વેષના પ્રકાર છે. રાગ - માયા અને લોભ,

દ્વેષ - ક્રોધ અને માન. એવો જે કષાય, પરભાવસ્વરૂપ કષાય મેલ. આહા..હા...! 'મેલથી વ્યાપ્ત થયેલો...' 'પરભાવસ્વરૂપ કષાય નામના કર્મભળ વડે વ્યાપ્ત થવાથી તિરોભૂત થાય છે...' ચારિત્ર પ્રગટ થતું નથી, એને ઢાંકી દે છે. અકષાય ચારિત્ર, પરમ વીતરાગ ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધર્મ. 'ચરિતમ્ ખલુ ધમ્મો' એ ધર્મ. તેને પરભાવ એવો જે વિકાર કષાયભાવ તેને ઢાંકી દે છે. આહા..હા...! ચાહે તો શુભરાગ હો તોપણ તે પરમ ચારિત્રને ઢાંકી દે છે. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, બાપુ ! માર્ગ એવો ઝીણો છે. આ..હા...! છે એના ઘરમાં પણ ઘરમાં જાય, જોવે ત્યારે ખબર પડે ને !

આ..હા...! જે જ્ઞાનનું ચારિત્ર. જ્ઞાનનું સમક્રિત, જ્ઞાનનું જ્ઞાન (એ) બે તો આવી ગયું. (હવે) આત્માનું ચારિત્ર (કહે છે). ભગવાનઆત્મા ચિદાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય, એનું ચારિત્ર. એટલે ? પરમ વીતરાગરૂપી શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધર્મ, તે મોક્ષનું કારણ છે તેને કષાય ઢાંકી દે છે. આહા..હા...! કહો, 'હીરાભાઈ' ! આવી ઝીણી વાત છે. આ તો ભઈ ! બહુ ધીરજથી કામ લેવું જોઈએ. આ..હા...! આ કાંઈ ઉતાવળે આંબા પાકે એવું નથી. ગોટલું વાવ્યું અને આંબો તરત થઈ જાય એમ છે ? એથી લોકો નથી કહેતા, ઉતાવળે આંબો ન પાકે. ગોટલું વાવ્યું હોય એટલે કે લાવો આંબો - કેરી. પણ એમ ન થાય ભાઈ ! જરી ધીરજ રાખ.

એમ ભગવાનઆત્મા ! પૂર્ણાનંદનો નાથ ! એનું સમક્રિત તે મિથ્યાત્વ ભાવથી ઢંકાઈ જાય છે. પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! એનું જ્ઞાન, તે અજ્ઞાનથી ઢંકાઈ જાય છે. આહા..હા...! પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! એનું જે ચારિત્ર, પરમ વીતરાગ ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગ, એવો જે ધર્મ, એ અશુદ્ધ ઉપયોગ એવો જે વિકાર ભાવ - કષાય, તેનાથી ઢંકાઈ જાય છે. આહા..હા...! હવે આવી વાતું !

'જેમ પરભાવસ્વરૂપ મેલથી વ્યાપ્ત થયેલો ચૈત વસ્ત્રના સ્વભાવભૂત ચૈતસ્વભાવ તિરોભૂત થાય છે તેમ, માટે મોક્ષના કારણનું (-સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રનું-) તિરોધાન કરતું હોવાથી...' તિરોભૂત (એટલે) ઢાંકી દેતું હોવાથી. 'કર્મને નિષેધવામાં આવ્યું છે.' એ પુણ્ય અને પાપના ભાવ એ મારા, એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ, પુણ્ય અને પાપના ભાવને જાણનારું એ અજ્ઞાન, અને પુણ્ય ને પાપરૂપી ભાવ તે અચારિત્ર. આહા..હા...! એ 'તિરોધાન કરતું હોવાથી તેને નિષેધવામાં આવ્યું છે.' એ મિથ્યાત્વરૂપી ભાવ, અજ્ઞાનરૂપી ભાવ અને શુભ-અશુભ રૂપી મેલ - ભાવ, એને નિષેધવામાં આવ્યું છે. આહા..હા...! આ કારણે નિષેધવામાં આવ્યું છે એમ કહે છે.

આત્માનું જે સમ્યગ્દર્શન પર્યાયમાં થવું જોઈએ તે વિપરીત માન્યતાના મેલથી ઢંકાઈ જાય છે. માટે તે કર્મ એટલે શુભાશુભ ભાવ અને તેને પોતાના માનવા એનો અહીંયાં નિષેધ છે, નિષેધ કર્યો છે. આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ વ્યક્ત છે ?

ઉત્તર :- ના, વ્યક્ત ક્યાં છે ? થાતું નથી, ઢાંકી દે છે એમ કીધું ને ! 'કર્તા-કર્મ' (અધિકારમાં) કીધું ને ! 'કર્તા-કર્મ'નું ન કહ્યું ? ૬૯ ગાથા. દાખલો આપ્યો છે ને !

મુમુક્ષુ :- તિરોધાન કરતું હોવાથી (એમ કીધું ને) ?

ઉત્તર :- એ તો થવા દીધું નથી એટલે એનો અર્થ ઈ થયો. જુઓ !

જુઓ ! 'જે આ આત્મા પોતાના અજ્ઞાનભાવને લીધે, જ્ઞાનભવનમાત્ર જે સહજ ઉદાસીન (જ્ઞાતાદૃષ્ટામાત્ર) અવસ્થા તેનો ત્યાગ કરીને...' એટલે અવસ્થા હતી ? હતી તેનો ત્યાગ કરીને નહિ પણ એ અવસ્થા થતી નથી એનો ત્યાગ (કરીને એમ) એનો અર્થ (છે). આહા..હા...! જ્ઞાતા-દૃષ્ટાની અવસ્થા થઈ નહિ એનો એણે અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ ભાવથી ત્યાગ કર્યો (એમ કહેવું છે). આ..હા...! છે ? 'જ્ઞાનભવનમાત્ર જે સહજ ઉદાસીન (જ્ઞાતાદૃષ્ટામાત્ર) અવસ્થા...' જાણે હોય. 'તેનો ત્યાગ કરીને...' એટલે એ અવસ્થાને ઉત્પન્ન થવા ન દેતા. એમ. એનો ત્યાગ કર્યો, મિથ્યાત્વાદિને ગ્રહણ કર્યું. આહા..હા...! એમ અહીંયાં (લેવું).

ભાવાર્થ :- 'સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ છે.' એ પ્રગટ છે, પર્યાય છે એમ નહિ. આ..હા...! એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ છે એવું સિદ્ધ કર્યું. એ 'જ્ઞાનનું સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણમન...' આત્માનું સમકિતરૂપી પરિણમન 'મિથ્યાત્વ...' મેલથી 'તિરોભૂત થાય છે;...' મિથ્યાશ્રદ્ધા રૂપી મેલ, પુણ્યથી ધર્મ છે, વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય છે, એનાથી મને લાભ છે, એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ તેનાથી સમકિત થતું નથી પણ સમકિત ઢાંકી દે છે, એમ.

મુમુક્ષુ :- જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વ છે ત્યાં સુધી સમકિત થતું નથી ને ?

ઉત્તર :- મિથ્યાત્વ છે પણ અહીં તો મિથ્યાત્વથી ઢંકાઈ જાય છે ઈ વાત કરવી છે. મિથ્યાત્વ છે ઈ ત્રીજા બોલમાં લેશે. સમકિતથી વિરુદ્ધ ભાવ છે ઈ પછી લેશે. અહીં તો પહેલાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષનો માર્ગ છે એ અહીં નથી, એને ઢાંકી દેનારું મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન ને રાગ-દ્વેષ છે. એટલી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

ત્રણ પ્રકાર લેશે. એક તો ભગવાનઆત્મા ! એનું જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે નહિ પણ એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષનું કારણ જે છે તેને મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને કષાય ઢાંકી દે છે. એટલે એને તે છે નહિ. એને છે મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષ. આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- જે છે નહિ એને કેમ રાખી શકે ?

ઉત્તર :- ઈ જ કીધું ને ! વાત કરી ને ! થવી જોઈએ આ એને થવા દીધું નહિ એટલે થઈ નહિ (એમ કહ્યું). એટલે તો પહેલા ૬૯ (ગાથા) બતાવી. જ્ઞાતાદૃષ્ટાની ઉદાસીન અવસ્થા (તેનો ત્યાગ કર્યો). એમ કહીને તેને થવા દીધી નહિ, તેનો ત્યાગ કર્યો. ત્યાગ કર્યો એટલે થઈ છે અને ત્યાગ કર્યો એમ નહિ. થઈ નહિ એનું નામ ત્યાગ કર્યો. ઈ તો પહેલા ૬૯-૭૦ (ગાથાનો) દાખલો આપ્યો. ઝીણી વાત છે, બાપુ ! બહુ આકરી વાત !

આ..હા...! જૈનધર્મ એ સમજવો વસ્તુનો સ્વભાવ છે. આહા..હા...!

અહીંયાં તો ૬૯-૭૦ (ગાથામાં) કીધું નહિ ? જ્ઞાતાદષ્ટાની ઉદાસીન અવસ્થાનો ત્યાગ કરીને. એટલે અવસ્થા છે ? ત્યાગ જ છે.

મુમુક્ષુ :- અનાદિથી ત્યાગ છે.

ઉત્તર :- ત્યાગ જ છે. એને અવસ્થા થઈ જ નથી. મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને કષાયને લઈને એ અવસ્થાનો ત્યાગ છે. ત્યાગ છે એટલે કે (એ) અવસ્થા એને નથી, આ અવસ્થા છે. આહા..હા...! મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષની અવસ્થા છે. મોક્ષના કારણની અવસ્થાનો એણે ત્યાગ કર્યો છે. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ ! શબ્દફેરે (મોટો ફેર થઈ જાય). આ તો શાસ્ત્ર છે ને ! આ તો અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર છે, ગંભીર શાસ્ત્ર છે, ભાઈ ! એમાં 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ'ની ટીકા ! આ..હા..હા...! ખોલી નાખ્યા છે કપાટ ! કહે છે કે, ખોલી નાખેલા કપાટની જે દશા જોઈએ તે દશાને મિથ્યાત્વએ ઢાંકી દીધી છે અને ખોલી છે નહિ. 'શશીભાઈ' ! આહા..હા...!

આ પહેલી ત્રણ (વાતમાં) કીધું ને ! શ્વેત વસ્ત્ર છે એનું શ્વેતપણું પ્રગટ જોઈએ, એને મેલે ઢાંકી દીધું. ત્રિકાળી શ્વેત છે એમ નહિ, પણ શ્વેતની જે શ્વેત પર્યાય જોઈએ તેને મેલે ઢાંકી દીધું. એટલે શ્વેતની પર્યાય રહી નહિ. એને ઢાંકી દીધી. પર્યાયની વાત છે. આહા..હા...! એમ ભગવાનઆત્મા ! અમૃતનો સાગર પ્રભુ ! તેની દશા તો જ્ઞાતા-દષ્ટા ને સમક્રિતની થવી જોઈએ. આહા..હા...! તે દશાને ન થવા દેતાં તેનો ત્યાગ કરીને મિથ્યાત્વ ભાવે તેને ઢાંકી દીધો. એટલે થવા દીધું નહિ. એમ. આહા..હા...! એક ન્યાય ફેરે તો આખી વસ્તુ ફેરી જાય. આ તો વસ્તુસ્થિતિ છે.

એ ૬૯-૭૦ (ગાથામાં) કહ્યું ને ! જ્ઞાતા-દષ્ટાની ઉદાસીન અવસ્થાનો ત્યાગ કરીને. ત્યાગ કરીને એટલે અવસ્થા હતી ? એ અવસ્થા ન થઈ એનો ત્યાગ કર્યો એમ તેનો અર્થ (છે). આહા..હા...! ભવગાનઆત્માની અવસ્થા તો જ્ઞાતા-દષ્ટા થવી જોઈએ. રાગનું પણ જ્ઞાન અને પરનું જ્ઞાન ને પરની ઉદાસીન અવસ્થા થવી જોઈએ. એ ઉદાસીન અવસ્થાનો ત્યાગ કરીને. ત્યાગ કરીને એટલે કે ઉદાસીન અવસ્થા પ્રગટ ન થવા દેતા. આહા..હા...! મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને કષાયે તે પર્યાયને ઢાંકી દીધી. એટલે કે પ્રગટ છે અને ઢાંકી દીધી એમ નહિ. થવા ન દીધી. આહા..હા...! સમજાય એવું છે, ભાઈ ! આ..હા...! ભાષા તો સાદી છે પણ ભાવ તો ભાઈ, છે ઈ છે. આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- 'સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ છે.' આ તો સમજાવે છે. એક આત્માનું 'સમક્રિતરૂપ પરિણમન...' જોયું ? એ 'મિથ્યાત્વકર્મથી તિરોભૂત થાય છે;...' (એટલે કે) પરિણમન થયું નહિ. મિથ્યાશ્રદ્ધા (અર્થાત્) રાગ, પુણ્યથી મને ધર્મ થશે, પાપમાં સુખપણું છે (એવી માન્યતા). આહા..હા...!

આગળના અધિકારમાં તો છેલ્લે એવું લેશે કે, ભઈ ! આ અધિકાર તો વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન, ચારિત્રનો ચાલે છે અને એમાં તમે આ વ્યવહાર છે તે જૂઠો છે. આ તો છેલ્લે આવે છે. પુણ્ય છે ઈ ખરેખર તો પવિત્ર છે અને અધિકાર તો પાપનો ચાલે છે. એટલે કે વ્યવહાર રત્નત્રયનો અધિકાર ચાલે છે અને તમે (કહો છો) અધિકાર પાપનો ચાલે છે. ત્યાં તમે વ્યવહાર રત્નત્રયને શું કહેવા માગે છે ? બાપુ ! વ્યવહાર રત્નત્રય છે ઈ નિશ્ચયથી તો પાપ છે. એ વ્યવહાર રત્નત્રય નિશ્ચય રત્નત્રયની સાથે હોવાથી વ્યવહારે પવિત્રતાનું કારણ (છે) એવું આરોપથી કહેવાય છે. છતાં તે પવિત્રતાનું કારણ ન થતાં, થવું જોઈએ અને પરંપરાએ મોક્ષનું કારણ છે વ્યવહાર (એ) નિશ્ચય છે માટે. પણ એમ ન થતાં... આહા..હા...! એ વસ્તુના સ્વરૂપથી પતીત થઈ જાય છે, નિશ્ચયનયથી પતીત થઈ જાય છે માટે તે વ્યવહાર રત્નત્રયને અમે અહીંયાં પાપ કહીએ છીએ. પહેલું પવિત્રતા, નિશ્ચય રત્નત્રય(ની) પવિત્રતાનું નિમિત્તપણું છે એવું કારણ કહ્યું પણ છતાં પાછી ગુલાંટ ખાઈને વાત કરી. આહા..હા...! કે, ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ પવિત્ર છે એમાંથી ખસી જવાય છે. વ્યવહાર રત્નત્રયમાં રાગમાં ખસી જવાય છે, પતીત થાય છે. માટે તે વ્યવહાર રત્નત્રયને પાપ કહીએ છીએ. આહા..હા...! સંસ્કૃત ટીકામાં છેલ્લે છે.

મુમુક્ષુ :- ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકામાં છે.

ઉત્તર :- હા, છે ને ! બધી વાત થઈ છે, ઘણી વાત થઈ ગઈ. આ તો ૧૯મી વાર ચાલે છે, આ તો ૧૯મી વાર વંચાય છે. અઢાર વાર તો વંચાય ગયું છે. આ પહેલેથી ઠેઠ સુધી આખું અઢાર વાર વંચાય ગયું છે. પાછું ઓગણીસમી વાર (ચાલે છે). આહા..હા...! ઈ આવશે ત્યારે લેશું.

‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ છે.’ આ તો સ્વરૂપ જણાવ્યું. એને પ્રગટેલું છે એમ નહિ. ‘જ્ઞાનનું સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણમન...’ એમ જોઈએ. ત્રિકાળી ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ શુદ્ધ પ્રભુ ! તેનું સમક્રિતનું પરિણમન જોઈએ. વસ્તુનું સ્વરૂપ છે તેનું પરિણમન (જોઈએ), શ્રદ્ધાનું સમ્યક્ પરિણમન જોઈએ. તે મિથ્યાત્વરૂપ ભાવથી ‘તિરોભૂત થાય છે;...’ જડ મિથ્યાત્વકર્મ નિમિત્ત છે પણ અહીંયાં મિથ્યાત્વ ભાવ – મેલ છે. મિથ્યાત્વરૂપી મેલથી ઢંકાઈ જાય છે. એટલે કે સમ્યગ્દર્શન થતું નથી. આહા..હા...!

‘જ્ઞાનનું જ્ઞાનરૂપ પરિણમન...’ દેખો ! જ્ઞાન એટલે આત્મા. એનું ‘જ્ઞાનરૂપ...’ એટલે જ્ઞાન આત્મારૂપ પરિણમન. શુદ્ધ સ્વરૂપનું શુદ્ધરૂપે પરિણમન એ જ્ઞાન, પરિણમન. એ અજ્ઞાનરૂપ મેલથી તિરોભૂત થાય છે. અજ્ઞાનરૂપી મેલથી સ્વરૂપનું અજ્ઞાન અને રાગનું જ્ઞાન, તેના તરફના લક્ષથી એવા અજ્ઞાનભાવથી તે જ્ઞાનનું જ્ઞાન – સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે તિરોભૂત થઈ જાય છે. આહા..હા...! એકલું રાગ અને નિમિત્તનું જ્ઞાન કરવા જાય છે ત્યારે જે આત્માનું જ્ઞાન છે તે ત્યાં તિરોભૂત થઈ જાય છે એમ કહે છે. આહા..હા...! સામે પુસ્તક છે ને ? કયા

શબ્દનો અર્થ થાય છે ? આહા..હા...! માર્ગ બહુ ઝીણો છે, બાપા ! આ..હા...! આ કંઈ 'હળદરના ગાંઠીયે ગાંઠી' થવાય એવું નથી. ગંભીર ચીજ છે. પ્રભુનો વીતરાગમાર્ગ બહુ ગંભીર છે. આ..હા...!

‘અને જ્ઞાનનું ચારિત્રરૂપ પરિણમન...’ ભાષા જુઓને ચોખ્ખી લીધી ! જ્ઞાન એટલે આત્મા, એનું ચારિત્ર એટલે વીતરાગ ચારિત્ર શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધર્મ, એનું પરિણમન. ‘કષાયકર્મથી તિરોભૂત થાય છે.’ એ પરિણમન થતું નથી. પુણ્ય અને પાપના ભાવ થતાં વીતરાગી ચારિત્ર છે તે થતું નથી તેથી તે ઢંકાઈ ગયું એમ કહે છે. આહા..હા...! આ કાંઈ કથા વાર્તા નથી, બાપા !

(આ તો) ત્રણલોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવની વાણી છે. સંતો એ વાણી કહે છે. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ દિગંબર સંતો... આહા..હા...! ભગવાનની વાણીથી કહે છે. ‘બંધ અધિકાર’માં આવે છે ને ! ભગવાન આમ કહે છે, લ્યો ! પોતે કહે છે એમ નહિ કહેતા જિનવરદેવ આમ કહે છે (એમ કહે છે). પોતે કહે ઈ સત્ય છે. મુનિ છે. પણ જિનવરદેવ આમ કહે છે કે, પરને જીવાડી શકું એ માન્યતા તે મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! એમ જિનવરદેવ કહે છે. પરની દયા પાળી શકું, તને આકરું લાગે તો પ્રભુ ! કહું છું કે, એ તો જિનવરદેવ કહે છે. આહા..હા...! તું પરની દયા પાળી શકતો તો નથી પણ પરની દયાનો ભાવ, રાગ થાય... આ..હા..હા...! એ પણ સ્વરૂપની હિંસા થાય છે. વીતરાગભાવ થતાં વીતરાગભાવ સ્વરૂપમાં રાગ થતાં પર્યાયની વીતરાગતાનો હાસ થાય છે એમ જિનવરદેવ કહે છે પ્રભુ ! તને આકરું લાગતું હોય તો. આ..હા..હા...! અરે...! ક્યાં જાવું ? આહા..હા...!

‘જ્ઞાનનું...’ એટલે આત્માનું ‘ચારિત્રરૂપ પરિણમન...’ પરિણમન – પર્યાય લેવી છે ને અહીંયાં ! એ થવા દેતું નથી એમ કહે છે. કષાયરૂપી કર્મ (એટલે) પુણ્ય અને પાપના ભાવ, એ બધા કષાય છે, અચારિત્ર છે. ઈ અચારિત્રથી ચારિત્ર તિરોભૂત થાય છે. આહા..હા...! એ જો દયા, દાન, વ્રતના પરિણામના પ્રેમમાં ગયો તો ત્યાં ચારિત્ર છે તે થતું નથી, ઢંકાઈ જાય છે. એ અચારિત્ર ઊભું થયું. આહા..હા...! મહાવ્રતના પરિણામમાં ગયો, (તેના) પ્રેમમાં ત્યાં ગયો... આહા..હા...! તો ત્યાં એ અચારિત્ર ઊભું થાય છે, ત્યાં ચારિત્ર ઢંકાઈ જાય છે. આવી વાતું છે. જયંતીભાઈ ! ક્યાંય ન મળે, સાંભળવા મળે એવું નથી. આહા..હા...! આહા..હા...!

‘એ રીતે મોક્ષના કારણભાવોને...’ જોયું ? મોક્ષના કારણભાવો (રૂપ) પર્યાયને ‘કર્મ તિરોભૂત કરતું...’ એ પુણ્ય અને પાપનો ભાવ, મિથ્યાત્વાદિ ઢાંકી દેતું (હોવાથી) ‘તેનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.’ માટે તેનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે. ઈ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે મોક્ષનું કારણ છે તેને વ્યવહાર રત્નત્રયના રાગાદિ ભાવ એ મારા અને એ મને લાભદાયક (છે), એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ એ ચારિત્ર થવા દેતું નથી, દર્શન થવા દેતું નથી, જ્ઞાન (થવા દેતું

નથી) માટે તેનો નિષેધ કર્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

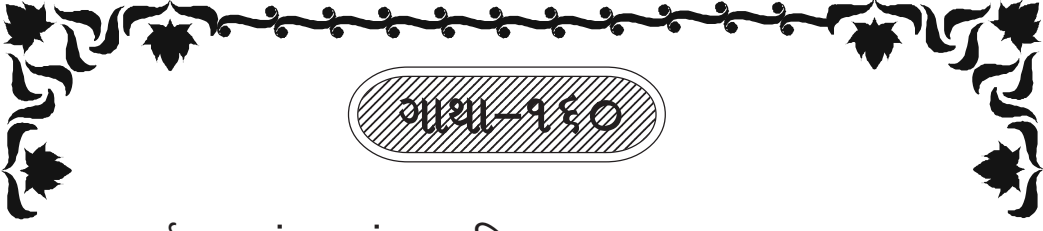
એ પુણ્ય પરિણામ મારા, એવી માન્યતા. પુણ્ય પરિણામ ઉપરનું એકલું જ્ઞાન અને પુણ્ય પરિણામની રમણતા એ ત્રણે, પ્રભુ ! આત્માનું સમકિત, જ્ઞાન અને ચારિત્ર થવા દેતું નથી. માટે તેનો અમે નિષેધ કર્યો છે. આહા..હા...! આવી વાત ક્યાં છે ? 'તેનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.' લ્યો !

હવે કર્મ પોતે બંધસ્વરૂપ છે એની એક ગાથા છે. પુણ્ય અને પાપનો ભાવ એ મારો, એ મિથ્યાત્વભાવ, એનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન અને એનું આચરણ તે અચારિત્ર. એ ત્રણે મોક્ષના માર્ગને ઢાંકનારું હોવાથી એનો અમે નિષેધ કર્યો છે. આહા..હા...! હવે ઈ કહે છે કે, ઈ પોતે પુણ્ય-પાપનો ભાવ એ મારો એવો મિથ્યાત્વભાવ અને પુણ્ય-પાપ ભાવ એ પોતે કર્મસ્વરૂપ છે, એ બંધસ્વરૂપ છે (એમ કહે છે). એ તો બંધસ્વરૂપ જ છે.

ભગવાનઆત્મા અબંધસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! 'જો પસ્સદિ અપ્પાણં અબદ્ધપુદ્ધં' આવે છે ને ! ૧૪ અને ૧૫ ગાથા. એ અબદ્ધસ્વરૂપ જે ભગવાનઆત્મા ! એમાં પુણ્ય અને પાપ ભાવ એ બંધસ્વરૂપ છે. એ પુણ્ય અને પાપનો ભાવ, કર્મ એટલે કાર્ય, એ બંધસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! સ્વયં બંધસ્વરૂપ છે.

વરસાદ આવે છે... વરસાદ તો ખરેખર આ છે. આત્માને શરીર જ નથી તો ગતિ ક્યાંથી મળે ! અનંતગુણનો પિંડ આત્મા, ક્રમસર થતાં પરિણામનો જ્ઞાતા-દેષ્ટા છે, કર્તા નથી. ૩૨૦ ગાથાની જયસેનાચાર્યની ટીકામાં લીધું છે કે ધ્રુવદ્રવ્ય મોક્ષમાર્ગનો કે મોક્ષનો પણ કર્તા નથી. ધ્રુવ પર્યાયનો કર્તા નથી એ બતાવવું છે. પર્યાય પર્યાયની કર્તા છે. રાજકોટમાં આ વ્યાખ્યાન બહુ થયા. આ તો શાંતિની વાત છે. આમ ને આમ મોટી મોટી વિદ્વત્તાની વાતો કરે અને લાખો માણસ રાજી થઈ જાય એવી આ વાત નથી. આ તો સંસારનો અંત અને મોક્ષની શરૂઆત થાય એવી વાત છે. એ પણ દ્રવ્યમાં નથી એમ કહે છે. કાંઈ પણ પરિણમન હું કરું... એ દ્રવ્યનું કાર્ય નથી. દ્રવ્યનું ભાન થતાં શુદ્ધ પરિણમન સ્વયં થાય છે. રાગ આવે છે તેનું પણ જ્ઞાન થાય છે.

-પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ નવેમ્બર-૨૦૦૬

ગાથા-૧૬૦

અથ કર્મણઃ સ્વયં બન્ધત્વં સાધયતિ -

સો સવ્વણાણદરિસી કમ્મરણ ણિયેણાવચ્છણ્ણો ।

સંસારસમાવણ્ણો ણ વિજાણદિ સવ્વદો સવ્વં ।।૧૬૦।।

સ સર્વજ્ઞાનદર્શી કર્મરજસા નિજેનાવચ્છન્નઃ ।

સંસારસમાપન્નો ન વિજાનાતિ સર્વતઃ સર્વમ્ ।।૧૬૦।।

યતઃ સ્વયમેવ જ્ઞાનતયા વિશ્વસામાન્યવિશેષજ્ઞાનશીલમપિ જ્ઞાનમનાદિસ્વરુપુરુષાપરાધપ્રવર્તમાન-
કર્મમલાવચ્છન્નત્વાદેવ બન્ધાવરથાયાં સર્વતઃ સર્વમપ્યાત્માનમવિજાનદજ્ઞાનભાવેનૈવેદમેવમવતિષ્ઠતે;
તતો નિયતં સ્વયમેવ કમૈવ બન્ધઃ । અતઃ સ્વયં બન્ધત્વાત્ કર્મ પ્રતિષિદ્ધમ્ ।

હવે, કર્મ પોતે જ બંધસ્વરૂપ છે એમ સિદ્ધ કરે છે :-

તે સર્વજ્ઞાની-દર્શી પણ નિજ કર્મરજ-આચ્છાદને,

સંસારપ્રાપ્ત ન જાણતો તે સર્વ રીતે સર્વને. ૧૬૦.

ગાથાર્થ :- (સઃ) તે આત્મા (સર્વજ્ઞાનદર્શી) (સ્વભાવથી) સર્વને જાણનારો તથા દેખનારો
છે તોપણ (નિજેન કર્મરજસા) પોતાના કર્મભળથી (અવચ્છન્નઃ) ખરડાયો-વ્યાપ્ત થયો-થકો
(સંસારસમાપન્નઃ) સંસારને વ્યાપ્ત થયેલો તે (સર્વતઃ) સર્વ પ્રકારે (સર્વમ્) સર્વને (ન વિજાનાતિ)
જાણતો નથી.

ટીકા :- જે પોતે જ જ્ઞાન હોવાને લીધે વિશ્વને (-સર્વ પદાર્થોને) સામાન્ય વિશેષપણે
જાણવાના સ્વભાવવાળું છે એવું જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય, અનાદિ કાળથી પોતાના પુરુષાર્થના
અપરાધથી પ્રવર્તતા એવા કર્મ મળ વડે લેપાયું - વ્યાપ્ત થયું - હોવાથી જ, બંધ-અવસ્થામાં
સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણ એવા પોતાને અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે સર્વ જ્ઞેયોને જાણનારા એવા પોતાને
નહિ જાણતું થકું, આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાનભાવે (-અજ્ઞાનદશામાં) વર્તે છે; તેથી એ નક્કી
થયું કે કર્મ પોતે જ બંધસ્વરૂપ છે. માટે, પોતે બંધસ્વરૂપ હોવાથી કર્મને નિષેધવામાં આવ્યું
છે.

ભાવાર્થ :- અહીં પણ 'જ્ઞાન' શબ્દથી આત્મા સમજવો. જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય

સ્વભાવથી તો સર્વને દેખનારું તથા જાણનારું છે પરંતુ અનાદિથી પોતે અપરાધી હોવાથી કર્મ વડે આચ્છાદિત છે, અને તેથી પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણતું નથી; એ રીતે અજ્ઞાનદશામાં વર્તે છે. આ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ અથવા મુક્તસ્વરૂપ આત્મા કર્મ વડે લિપ્ત હોવાથી અજ્ઞાનરૂપ અથવા બદ્ધરૂપ વર્તે છે, માટે એ નક્કી થયું કે કર્મ પોતે જ બંધસ્વરૂપ છે. તેથી કર્મનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.

ગાથા ૧૬૦ ઉપર પ્રવચન

‘બંધસ્વરૂપ છે એમ સિદ્ધ કરે છે :-’ ૧૬૦ (ગાથા).

આ..હા...! ‘હુકમચંદ્રજી’ શેઠ આવ્યા ત્યારે એ અધિકાર ચાલ્યો હતો.

સો સવ્વણાણદરિસી કમ્મરણ ણિયેણાવચ્છણ્ણો ।

સંસારસમાવણ્ણો ણ વિજાણદિ સવ્વદો સવ્વં ।।૧૬૦।।

તે સર્વજ્ઞાની-દર્શી પણ નિજ કર્મરજ-આચ્છાદને,

સંસારપ્રાપ્ત ન જાણતો તે સર્વ રીતે સર્વને. ૧૬૦.

‘તે સર્વજ્ઞાની-દર્શી પણ’ ભગવાન પોતે સર્વજ્ઞાન, સર્વદર્શી છે. આ..હા...! આહા..હા...! કોઈપણ ચીજ પરને મારનારો નથી તેમ પરથી પોતામાં થાય એવો થનાર નથી. એ તો સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી સ્વભાવી પ્રભુ છે. આ..હા...!

‘તે સર્વજ્ઞાની-દર્શી પણ નિજ કર્મરજ-આચ્છાદને’ જુઓ ! અહીં ‘રજ’ (શબ્દ) મૂક્યો છે, છતાં પુરુષાર્થ લેશે. ‘કર્મરજ’ શબ્દ છે. તે દિ’ અહીં ‘જીવણધર’ને ઈ હતા. આ..હા...! જુઓ ! આ ‘કર્મરજ’ (શબ્દ) છે એનો અર્થ કરશે – પુરુષાર્થ. એનો ઊંધો પુરુષાર્થ છે. ‘સંસારપ્રાપ્ત ન જાણતો તે સર્વ રીતે સર્વને.’ આ..હા..હા...! ગાથા...!

‘જે પોતે જ જ્ઞાન હોવાને લીધે...’ ભગવાન તો જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જેમ આંખ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, એમ બીજા બધાને તેથી જાણનાર છે. કોઈને રચનાર અને કોઈને તોડનાર, કોઈની પર્યાયનો ઉત્પાદ કરનાર, કોઈની પર્યાયનો વ્યય કરનાર આંખ નથી. એમ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એ પોતા સિવાય પરની કોઈ પર્યાયનો ઉત્પાદ કરનાર અને કોઈ પર્યાયનો વ્યય કરનાર આત્મા નથી. આહા..હા...!

‘જે પોતે જ જ્ઞાન હોવાને લીધે...’ એ જાણનાર... જાણનાર... જાણનાર ચંદ્રમા, જિનચંદ્ર પ્રભુ ! આહા..હા...! વીતરાગી જ્ઞાનસ્વરૂપી શીતળ પ્રભુઆત્મા ! ‘પોતે જ જ્ઞાન હોવાને લીધે વિશ્વને એટલે (—સર્વ પદાર્થોને)...’ સર્વ પદાર્થ. ‘સામાન્ય-વિશેષપણે જાણવાના સ્વભાવવાળું

છે...' ભગવાનઆત્મા એકલો જ્ઞાન ને દર્શન સ્વભાવ, એનો એ ત્રિકાળી સ્વભાવ છે. એથી તે પરપદાર્થને જાણવા-દેખવાના સ્વભાવવાળો છે. આ..હા...! એ સામાન્ય એટલે દર્શનથી અને વિશેષ એટલે જ્ઞાન. જાણવા-દેખવાના સ્વભાવવાળું છે.

'એવું જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય,....' એમ. મૂળ તો દ્રવ્ય લેવું છે ને આ ! એવું જે 'આત્મદ્રવ્ય, અનાદિ કાળથી...' દેખો ! પેલો 'કર્મરજ' શબ્દ હતો ને ! 'કર્મરજ આસ્થાદને' કર્મની રજથી ઢંકાયેલ છે. એનો 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે' અર્થ કર્યો. એ 'પોતાના પુરુષાર્થના અપરાધથી પ્રવર્તતા...' 'જીવણધર' શેઠ હતા તે દિ' આ અર્થ કર્યો હતો. એ લોકોને કર્મ કાઢવું (હતું). સૌને કર્મ, કર્મ, કર્મ નડે ને કર્મને લઈને (વિકાર થાય). જૈનમાં કર્મ ગરી ગયું. બીજામાં ઈશ્વર કર્તા ગરી ગયો. (ત્યાં) ઈશ્વર કર્તા (અને) આને જડકર્મનો કર્તા. પેલાને ચૈતન્યકર્તા. આહા..હા...! જ્યાં હોય ત્યાં કર્મ કર્તા, કર્મ કર્તા... રાગ થાય તો કર્મને લઈને થાય, દ્વેષ થાય (એ) કર્મને લઈને, વિષયવાસના કર્મને લઈને થાય... એલા જડને લઈને તારામાં વિકાર થાય, આ તું શું કહે છે ? પેલો ઈશ્વર કર્તા કહે, તું તારા ભાવનો તારા જડ કર્મને કર્તા કહે. આહા..હા...! મૂઠ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- ઢંઢેરો નવો પીટ્યો આપે !

ઉત્તર :- આ છે. એટલું શાંતિથી કહ્યું, કેટલા વર્ષ થયા ? ચોસઠ ! ચોસઠ વર્ષ થયા. (સંવત) ૧૯૭૧થી 'લાઠી'માં ઢંઢેરો પીટ્યો હતો. બપોરે એક કલાક વાંચવું પડતું. (ત્યારે કહ્યું હતું), કર્મને લઈને વિકાર થાય એ વાત છે નહિ. 'ભગવતી' વાંચતો હતો, 'ભગવતી' ! એનું ત્રીજું અધ્યયન આવ્યું હતું. એમાં સંશયનો અધિકાર આવ્યો હતો. એમાંથી કાઢવું હતું. તે દિ' તો આ 'સમયસારે' હાથ(માં) ક્યાં હતું ? 'સમયસાર' તો (સંવત) ૧૯૭૮માં મળ્યું. એને કહીને બપોરના વ્યાખ્યાનમાં મૂક્યું હતું. કર્મને લઈને, જ્ઞાનાવરણીયને લઈને જ્ઞાન ઢંકાય, દર્શનમોહનીયને લઈને મિથ્યાત્વ થાય એ વાત શાસ્ત્રમાં નથી, કીધું. એ કર્મ જડ છે, પ્રભુ ! તું તારી ભૂલ કરે છો એ તને નુકસાનકર્તા છે. આહા..હા...!

અહીં પાઠમાં 'કર્મરજ' શબ્દ છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે' અર્થ કર્યો - 'પોતાના પુરુષાર્થના અપરાધથી' જ્ઞાનાવરણીયને લઈને જ્ઞાન ઢંકાય એમ નહિ. આહા..હા...! તારા પુરુષાર્થની ઊલટાઈ છે, પ્રભુ ! તને ખબર નથી. તું ભગવાનને ભૂલ્યો, ભૂલને લઈને રખડે (છો) અને એ ભૂલ તારી એ (છે)... 'શ્રીમદ્'માં આવે છે કે, પરને પોતાનું માનવું, પોતે પોતાને ભૂલી જવું. આહા..હા...!

જોયું ? પાઠમાં શું હતું ? 'કમ્મરણ' છે ને ? બીજું પદ - 'કમ્મરણ' કર્મરૂપી રજ. અર્થ કર્યો કે, પોતાનો અપરાધ. એ કર્મ એટલે ભાવ વિકારી પરિણામ એ કર્મરજ. આહા..હા...! જડ બિચારા શું કરે ? 'કર્મ બિચારે કૌન ભૂલ મેરી અધિકાઈ, અગ્નિ સહે ઘનઘાત લોહ કી સંગતિ પાઈ' એકલી અગ્નિને કોઈ ઘણ ન મારે. પણ એ અગ્નિ જો

લોઢામાં ગરી... આ લોહના પાટા થાય છે ને ? આ પેડાના પાટા, ગાડાના. ઊની થાય એમ ઘણ પડે.

એમ ભગવાનઆત્મા એકલો જ્ઞાતાદષ્ટા રહે એને દુઃખ નહિ હોય, પણ એ રાગ ને પુણ્ય ને પાપમાં ઘૂસી જાય છે, એ મારા છે (એમ જે માને છે) એને દુઃખના ઘણ પડે છે, બાપા ! આહા..હા...! ‘અષ્ટપાહુડ’માં ત્યાં સુધી લીધું છે પૈસાવાળાને માટે કે, તું વર્તમાન દુઃખી છો, હોં ! એમ લીધું છે. વર્તમાન તું દુઃખી છો, દુઃખી. ભૂતકાળમાં થઈ ગયો એ નહિ, પણ તું વર્તમાન દુઃખી છો. આત્માનું જ્ઞાન નથી, આત્મા કોણ છે એનું ભાન નથી. વર્તમાન તું દુઃખી છો. આહા..હા...! એ દુઃખના પરિણામ મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, રાગ-દ્વેષ, એ પરિણામ તેં કર્યા છે. તારા અપરાધને લઈને તારામાં થયા છે. કર્મને લઈને થયા છે એમ નથી. આહા..હા...! આવી વાતું હવે. એને ન બેસે ને (એટલે) બિચારા વિરોધ કરે (કે), આ તો બિલકુલ કર્મથી કંઈ થાય નહિ (એમ જ કહે છે). જૈનદર્શન તો કહે, કર્મકર્તા ને કર્મનો ભોક્તા. ‘ઉત્તરાધ્યયન’ના વીસમા અધ્યયનમાં આવે છે. ‘અપ્પાકર્તા વિવર્તાયે’ ‘અનાથી મુનિ’ના અધિકાર(માં આવે છે). બાપુ ! ઈ કર્તા કોણ ? કીધું. પોતાના અશુદ્ધ પરિણામનો કર્તા. એથી કર્મ નિમિત્ત (દેખીને) કીધું કે, એ કર્તા (છે). એ તો આરોપ દઈને કર્તા કીધો છે. આ..હા...! જડને અડતો નથી, પ્રભુ ! અને ચૈતન્ય પોતે જડને અડતો નથી. હવે અડ્યા વિના એકબીજાના ભાવ બીજો કરે, પ્રભુ ! આ શું છે ? આ..હા..હા...! આવી વાત છે.

‘વિશ્વને...’ પોતે જ જ્ઞાન ને જ્ઞાનસ્વરૂપ ને દર્શનસ્વરૂપ (છે). જ્ઞાનની પ્રધાનતાથી કહ્યું ને ! પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ, દર્શનસ્વરૂપ જ્ઞાતા-દષ્ટા. ત્યાં જ્ઞાતા-દષ્ટા લીધા છે ને ? ૬૯-૭૦ (ગાથામાં). ૬૯-૭૦ (ગાથામાં) જ્ઞાતા-દષ્ટા (લીધો છે). જ્ઞાતા-દષ્ટાની અવસ્થા ઉદાસીન થવી જોઈએ તેનો ત્યાગ કરીને એ રાગનો કર્તા થાય છે. આહા..હા...!

અહીંયાં કહે છે કે, જ્ઞાન – આત્મા જે વિશ્વને જાણવાના સ્વભાવવાળું (છે). ‘જાણવાના સ્વભાવવાળું છે...’ જ્ઞાન એટલે આત્મા. ‘એવું જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય અનાદિ કાળથી...’ નિગોદમાં પણ પોતાના પુરુષાર્થના અપરાધથી પ્રવર્ત્યો છે. આહા..હા...! નિગોદમાં કર્મનું જોર છે અને અહીં મનુષ્ય થયો ત્યારે કર્મનું જોર કાંઈ ઓછું છે માટે અહીં (જ્ઞાનનો) ઉઘાડ થયો છે એમ નથી. આહા..હા...!

‘અનાદિ કાળથી...’ જ્યારે નિગોદમાં હતો ત્યારે. અનંતે કાળે તો ત્રસ થયો છે, પ્રભુ ! એમાંથી ઈયળ ને કીડોય અનંત કાળે થયો. એમાંથી અનંત કાળે મનુષ્યપણું મળ્યું છે. આ..હા...! એમાં જૈનકુળ મળ્યું ને જૈનની વાણી મળી ત્યાં સુધી પ્રભુ ! તું આવ્યો છો ને ! સબ અવસર આ ગયા હૈ. આ..હા...! આહા..હા...!

વિવાહમાં ગાય છે. ‘પાછો નહિ ફરે રે, નાણાનો બળનો વળિયો’ એમ કાંઈક ગાય

છે. ઈ તો મેં સાંભળેલું એટલે (યાદ છે). વર તોરણથી પાછો નહિ ફરે. કેમ ? (કે), નાણાનો બળિયો વર છે. નાણું એટલે પૈસાના બળનો બળિયો છે. વિવાહમાં ગાય, વિવાહમાં. એમ આનંદ અને જ્ઞાનનો બળિયો આત્મા, એ પાછો નહિ ફરે. હવે સંસારમાં નહિ જાય. આહા..હા...! 'તોરણે આવ્યો...' એમ કાંઈક છે ખરું, સાંભળ્યું છે. 'ખુશાલભાઈ'ના લગ્નમાં તો હું આમ જુદો રહ્યો, પણ 'કુંવરજીભાઈ'નો રથ નીકળ્યો હતો. એના આ બીજા લગ્ન થયા, આ બીજા લગ્નના છોકરા છે. તે દિ' હું ત્યાં અપાસરામાં હતો. (સંવત) ૧૯૭૨ ! રથમાં નીકળ્યો એમ ત્યાં અંદર બોલતા હતા. 'નાણાનો બળિયો પાછો તોરણથી નહિ ફરે' એવું કાંઈક છે, બાયું ગાય છે. આહા..હા...!

એમ આનંદ ને જ્ઞાનનો બળિયો પ્રભુ ! એ હવે પાછો નહિ ફરે. એ આપણે ૯૨ ગાથામાં આવી ગયું છે. બપોરે ! આગમકૌશલ્ય અને આત્મજ્ઞાન વડે મિથ્યાત્વ દષ્ટિ હણાય ગઈ છે. તે અમને હવે ફરીને થવાની નથી. આ..હા..હા...! આ તે સંતનો પોકાર ! આ સંત કહેવાય, બાપુ ! આ..હા..હા..હા...! શાંતિ પમાડે તેને સંત કહીએ, તેના દાસાનુદાસ થઈને રહીએ. આહા..હા...!

એ 'આત્મદ્રવ્ય અનાદિ કાળથી...' અનાદિ કાળથી. નિગોદથી માંડીને હોં ! કોઈ એમ કહે કે, ના, ના. ત્યાં કર્મનું જોર છે માટે ત્યાં રહી ગયો છે, એમ નથી. ઘણા એમ કહે છે કે, નિગોદમાં છે તો કર્મનું જોર છે. પછી હવે બહાર આવ્યો (તો) કર્મનું જોર ઘટી ગયું. 'કચ્છવી કમ્મ બળિયો, કચ્છવી જીવો બળિયો' 'ઇષ્ટોપદેશ'માં આવે છે. ટીકામાં આવે છે. ત્યાં આ નાખે - કોઈવાર કર્મનું જોર છે અને કોઈવાર જીવનું જોર છે. એ 'પ્રભાશંકર પટણી' અહીં બોલ્યો હતો. દિવાન ! 'ભાવનગર'ના દિવાન હતા ને ! 'પ્રભાશંકર પટણી' ! વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. (સંવત) ૧૯૯૩ની સાલની વાત છે. ૧૯૯૩ ! કેટલા થયા ? બેતાલીસ વર્ષ થઈ ગયા. ઈ એમ બોલ્યો હતો. મોટો દિવાન ! ઊભો થઈને બોલ્યો હતો (કે), કોઈવાર કર્મનું જોર છે અને કોઈવાર આત્માનું જોર છે. વ્યાખ્યાન સાંભળીને પછી (આ બોલ્યા). અરે...! કીધું, આ તો બધું ઊંધું માર્યું ! 'પ્રભાશંકર પટણી' દિવાન હતા ને !

અહીં કહે છે કે, 'પોતાના પુરુષાર્થના અપરાધથી પ્રવર્તતા એવા કર્મમળ વડે...' જોયું ? એ ઊંધો પુરુષાર્થ (છે) એ કર્મમળ છે. આહા..હા...! કર્મ જડ છે, અજીવ છે એને તો કોઈ દિ' અડચોય નથી. એક દ્રવ્ય પોતાના ગુણ-પર્યાય સિવાય પરની પર્યાયને કદી ત્રણકાળમાં અડચું નથી. આહા..હા...!

'પોતાના પુરુષાર્થના અપરાધથી પ્રવર્તતા એવા કર્મમળ વડે લેપાયું -વ્યાપ્ત થયું...' આહા..હા...! 'હોવાથી જ, બંધાવસ્થામાં...' પહેલું કીધું ને ! 'વિશ્વને (-સર્વ પદાર્થોને)...' જાણવા-દેખવાનો સ્વભાવ છે એવું આત્મદ્રવ્ય છે. વસ્તુ તો એવી છે પણ 'બંધાવસ્થામાં સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણ એવા પોતાને અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે સર્વ જ્ઞેયોને જાણનારા એવા પોતાને

નહિ જાણતું થકું,...’ આહા..હા...! ‘સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણ એવા પોતાને અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે સર્વ જ્ઞેયોને જાણનારા એવા પોતાને નહિ જાણતું થકું...’ એ તો સર્વને જાણનાર-દેખનારું છે તેને નહિ જાણતો થકો. આ..હા...! એ પોતાના અપરાધને લઈને છે, કર્મને લઈને છે એમ નથી.

બંધ અવસ્થામાં પોતાના અપરાધથી પ્રવર્તતા મેલની દશામાં. આહા..હા...! ‘સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણ એવા પોતાને...’ પોતે આત્મા સર્વ પ્રકારે અને સંપૂર્ણ એવો પોતાને. ‘સર્વ પ્રકારે સર્વ જ્ઞેયોને જાણનારો એવા પોતાને નહિ જાણતું થકું,...’ આહા..હા...! ‘આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાનભાવે (–અજ્ઞાનદશામાં) વર્તે છે;...’ પોતે પોતાને કારણે (વર્તે છે). ‘તેથી એ નક્કી થયું કે કર્મ પોતે જ બંધસ્વરૂપ છે.’ એ ભાવકર્મ – પુણ્ય-પાપાદિ એ બધું બંધસ્વરૂપ છે. ‘માટે, પોતે બંધસ્વરૂપ હોવાથી કર્મને નિષેધવામાં આવ્યું છે.’ લ્યો, વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)